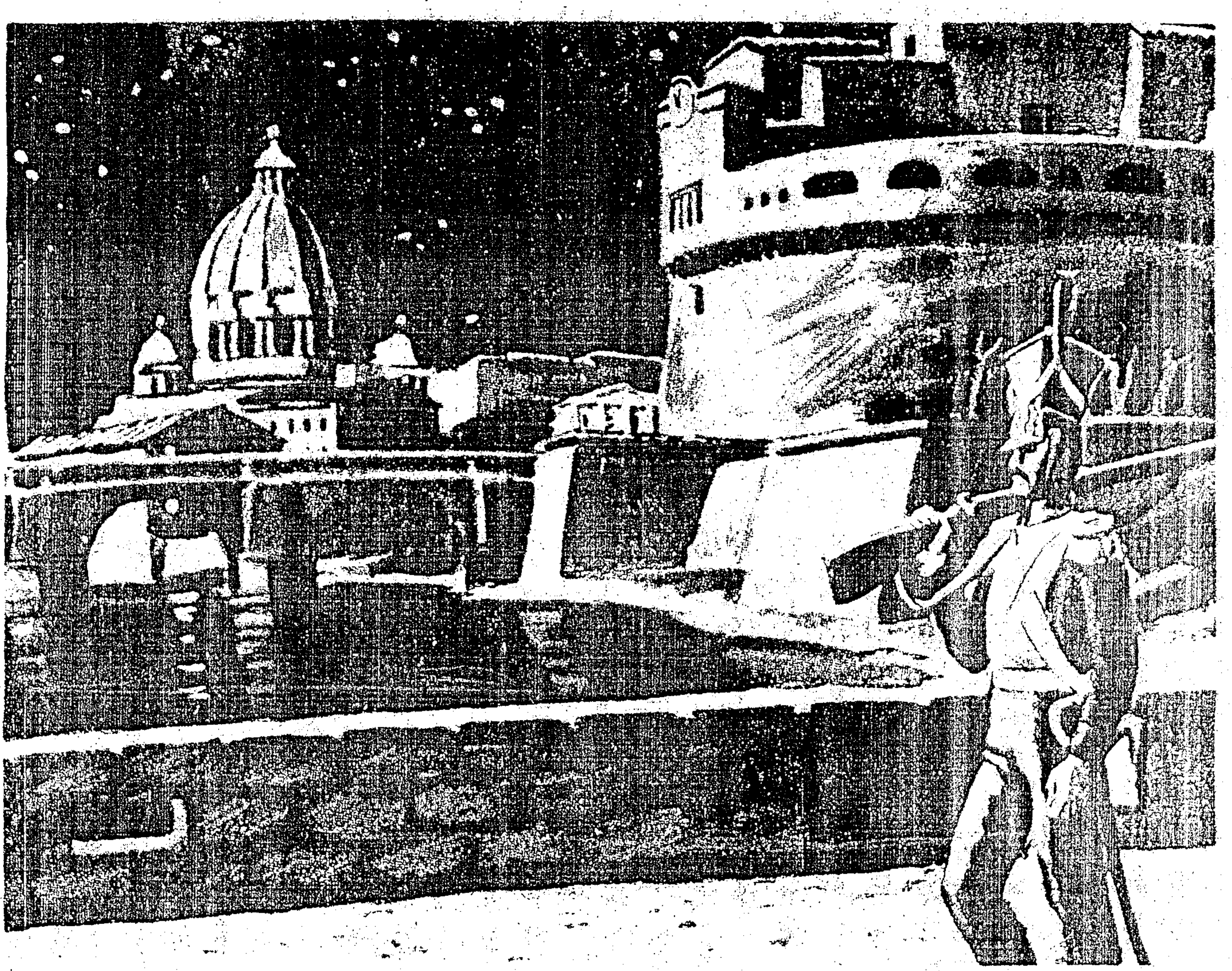

Бу вака 182...-нжи йылың бахар гүнлериниң бир агшамы болупды. Бүтин Рим шәхерини улы толгунма гаплап алыпды: ады арша чыкарылан банкир герцог де Б. өзүниң Венеция площадындакы тәзе көшгүнде мейлис гуряр-ды. Шол көшгүң безелишинде Италия сунгатының әхли ка-шаңлыгы билен Лондон хем Париж хашамыдыр нагышлары-ның әхли гудраты утгашып гидйәрди. Ченсиз-чаксыз көп мых-маң гелипди. Иңлис аристократ зенанлары — меле сачлы нәз-ли гөзеллер — банкириң мейлисине бармагы өзлерине хормат дийип хасап этдилер. Олар топар-топар болуп гелдилер. Ри-миң иң гөзел зенанлары мылайымлык бабатында олар билен бәслешйәрдилер.

Бир яш гыз атасы билен гол тутушып зала гирди. Онуң ялдырап дуран гара гөзлери билен өвшүн атян шар гара саччы римли гыздыгыны гөркезип дурды; хеммелериң хырыдар назары шоңа дикилипди. Онуң хер бир херекетинде чендеңаша өзүне буйсанма билдирип дурды.

Бу мейлисиң пажарлылыгы дашары юртлы мыхманлары хайран галдырярды. «Европа монархларының[1] хич бир тойбайрамыны мунуң билен деңешдирип болмаз» дийип, олар айдярдылар.

Европа монархларында итальян уссатларының дөреден көшклери ёкды; Олар диңе өзлериниң көшк зенанларыны мейлисе чагырмага межбур болярдылар, эмма герцог де Б. болса диңе нәзениң гөзеллери мыхманчылыга чагырярды. Бу агшам онуң сечип-сайламасы айратын шовлы болупды. Эркек кишилериң гөзлери гамашыпды. Нәзениң гөзеллер шейле бир көпди велин, оларың хайсы бирини бижебашы этҗегиңем билер ялы дәлди. Йөне велин, аз салымлык яйданмадан соң, гөзлери янып дуран гарасач гыз княжна Ванина Ванинини мейлисиң шазенаны дийип бирагыздан ыкрар этдилер. Шол бада хем дашары юртлы эркек кишилер билен римли йигитлер мыхман отагыны ташлап бал-танс залына үйшдилер.

Гызың атасы, князь Аздрубале Ванини, өз гызының илки биркүч бай немец шазадалары билен танс этмегини иследи. Шондан соң гыз өрән гөрмегей ат-абрайлы иңлислериң бирнәчесиниң танса чагыран теклибини кабул этди, эмма оларың жуда гөвүшгынсыз эдеплилиги гызы деррев иризди. Яш йигит Ливио Савеллиниң гөзүни-башыны айламакдан ол хас көп леззет алян ялыды. Шол йигит яш гыза жаны-тени билен ашык болана меңзейәрди. Ливио Рим жемагатының арасында иң гөрнүкли яш йигитлериң бириди, үстесине-де онуң хем князь титулы барды. Эмма хайсыдыр бир романы окамага берәйселер велин, ол келләм агыряр баханасы билен, йигриминжи сахыпа етенде китабы ташларды. Ванинаның пикириче болса, бу ягдай йигидиң улы етмезчилигиди.

Гиже ярым болуберенде мейлисде көп гүррүң дөреден тәзе хабар яйрады. Хут шол агшамың өзүнде Кераматлы Перишде галасындан[2], шол ерде туссаглыкда сакланян яш кар-

[1] Монарх — патыша, хөкүмдар.

[2] Кераматлы Перишде галасы — Рим шәхериндәки гадымы түрме.

бонарий аял гейим-эшигини гейип гачыпдыр, өзем эдерменлик жошгунының елгинине, элине гама алып, гаравул солдатларың үстүне хүжүм эдипдир, эмма онуң өзүни хем яралапдырлар. Полицейлер онуң ган сачаландырып гиден ызыны алып ковярмышлар, өзлерем оны тутарыс дийип тама эдйәрмишлер.

Энтек шол гачыш хакда гүррүң эдйәркәлер, Ванинаның гөзеллигинден хем үстүнликлеринден башы айланан, сөйгүден яңа межнун болан дон Ливио Савелли, тансдан соң гызы күрсүлере тарап уградып барярка:

— Худайың хакы үчин айдың, сизиң гөвнүңизе ким ярап билер? — дийип, сорады.

— Шу гүн галадан гачан яш карбонарий. Хер ничигем болса, ол диңе бир энеден догулмак үчин аррыгыны гынамак билен оңман, гараз бир иш битирипдир.

Князь Аздрубале гызының янына барды. Бу түчжар бай инди йигрими йыл бәри өзүниң иш доландырыжысындан хасабат талап этмейәрди, ол болса онуң хут өз пулуны өзүне дийсең ёкары процент билен карз берйәрди. Сиз көчәниң угрунда шол бая душсаңыз, ол гожа актёрдыр өйдерсиңиз, сиз онуң бармакларындакы ири-ири бриллиант гашлы алтын йүзүклерине үнс хем бермездиңиз. Онуң ики оглы хем иезуитлер[1] орденине гирип, соңра дәлирәп өлүпдир. Бай олары эййәм унудупдыр. Өзүниң ялңыз гызы Ванинаның болса дурмуша чыкмаянлыгы үчин, оңа гаты гахары гелйәрди. Гыз эййәм он докуз яшапдыр, эмма дийсең говы сөз айдыжылары-да ызына гайтарып отырды. Мунуң себәби нәмекә? Бу ердәки себәп хем, шол Сулланы[2] хөкүмдарлыкдан йүз дөндермәге мейил этдирен себәпди: римлилери йигренмекди.

Мейлис гурлан агшамының эртеси ирден Ванина чакданаша первайсыз, өмрүнде хич хачан элине ачар алмадык ададамының — өз атасының көшгүң дөрдүнжи этажындакы отагларa элтйән даражык басганчаклара гечилйән гапыны шейле алада билен япып гулплайышыны гөрди. Шол отагларың өпишгелери челеклерде отурдылан яшажык апелсин агачларындан долы эйвана тарапды.

---

[1] Иезуитлер — католик монахларының XII асырда эсасландырылан кувватлы ордени — дини топарланышыгы.

[2] Сулла (бизиң эрамыздан өңки 138—78 й.) — Рим харбы начальниги, халк демократиясының душманы.

Ванина шәхере гөрме-гөрүше гидипди. Ол гайдып геленде алынкы гапының өңи той-томаша үчин герекли затлардан долы экен, шонуң үчинем карета еңсеки ховлудан гирмели болды. Ванина йүзүни галдырып, атасының шейле алада билен гулплан отагларының бириниң әпишгесиниң ачыкдыгыны гөрүп хайран галды. Ол янындакы җорасындан сыпып, ёкарык, үчеге чыкды, шол ерде сермәп-гөзләп ахыры апельсин агачлы эйваның габат гаршысындакы өңи гөзенекли кичиҗик әпишгәни тапды. Онуң үнсүни чекен ачык әпишге ики әдим бейле янындады. Шол отагда кимдир бири орнашан болара чемели. Йөне ол кимкә?

Эртеси гүн шол апельсин агачлы эйвана элтйән кичиҗик гапының ачарыны эле салмак Ванина башартды. Ол букдаклап шол әпишгәниң янына барды. Әпишге хенизем ачык дуран экен. Ванина әпишгәниң гөзенекли гапыҗыгының еңсесинде гизленди. Ол отагың аңыркы диварының алкымында дуран кроваты гөрди. Онда кимдир бири ятан экен. Ванина өз болшундан утанды-да, гачып гитмекчи болды, эмма бирденкә, стулың үстүнде ятан аял көйнегини гөрәйди. Ол сиңе середип, яссыкда ятан меле сачлы келләни гөрди: онуң йүзи гаты яш гөрүнди. Инди Ванина шол адамың аялдыгына бирҗик-де шүбхеленмейәрди. Стулың үстүнде дуран бир җүбүт аял түфлисинде-де ган гатап галыпдыр. Нәтаныш аял гымылдады велин, Ванина онуң яралыдыгыны гөрди: онуң дөши мата золагы билен пугта саралыпдыр, даңының йүзүнде болса ган тегмиллери гөрнүп дур; шол даңыны бир болгусыз йүпҗагазлар билен беркидипдирлер — махласы бу даңының асла хирургың эли билен эдилмәндиги месе-мәлим гөрнүп дурды.

Инди Ванина атасының хер гүн сагат дөрт болуберенде өз отагларына гирип гапылары пугта япяндыгыны, онсоң нәтаныш аялың янына гидйәндигини гөрүп уграды; атасы нәтаныш аялың янында көп эгленмейәрди, гайдып геленсоң болса хаял этмән карета мүнйәрди-де, графинья Вителлескиниң янына уграярды. Ол гиден дессине, Ванина ёкарык, кичиҗик эйвана чыкып, нәтаныш аяла сын эдйәрди. Бу шейле яш, шейле бетбагт аяла онуң дийсең гаты небси агыярды, оңа барха мәхир билен гараярды, хемем шол бичәрәниң башдан гечирен вакаларыны чак билен билҗек болярды. Стулың үстүндәки гана боялан көйнек гама билен элеме-дешик эдилипдир. Ванина шол дешиклериң нәчедигини санабам билҗекди.

Бир гезек Ванина нәтаныш аялы оңат сынламаклык башартды: ол бичәре, мисли дога окаян ялы, мавы гөзлерини дик асмана дикип гымылдаман ятырды, бирденем овадан гөзлери яшдан долды дуруберди. Шол пурсатда Ванина оңа лак атмакдан зордан сакланды.

Эртеси гүн Ванина атасының шол ере бармазының өң янында эйванда гизленмәге йүрек этди. Дон Аздрубаленин шол нәтаныш аялың отагына нәхили гирендиги Ванина гөрди; онуң элинде иер-ичер ялы зат салнан кичиҗик себет барды. Князың гаты аладалыгыны гөрнүп дурды, ол аз, үстесине-де дийсең юваш геплейәрди велин, айна гапы чаларак ачык галан хем болса, Ванина хич зат эшидип билмеди. Князь кән эгленмән чыкып гитди.

«Эгер шейле бипервай адам болан мениң атам, хич киме ынанман, хут өзи хер гүн йүз йигрими басганчакдан йөрәп шу ере чыкян болса, диймек, бу бичәрәниң душманлары өрән ховплы болмалы» — дийип, Ванина ойланды.

Бир гезек агшамара, Ванина усуллык билен якынлашып, әпишгеден середенде онуң назары нәтаныш аялың назары билен пете-пет гелди-де, хеммеси аян болды дуруберди. Ванина хасыр-хусур дыза чөкди-де:

— Мен сизи сөййән, мен сизиң достуңыз! — дийип ювашҗа айтды.

Нәтаныш аял ышарат эдип, онуң отага гирмегини хайыш этди.

— Мени багышлаң, ялбарян, мени багышлаң — дийип, Ванина гайталап-гайталап айтды. — Мегерем, мениң шейле болгусыз билесигелиҗилигим сизе өрән ёкуш гөрүнйәндир. Ант ичйән, хеммесини гизлин сакларын, эгер ислесеңиз, мен мундан бейләк хич вагт гелмерин.

— Сизи гөрмек хемме киши үчинем улы багт дәлми нәме?! — дийип, нәтаныш аял айтды. — Сиз шу ерде, шу көшкде яшаяңызмы?

— Хова-ла. Йөне сиз мени танаян дәл болсаңыз герек: мен Ванина, князь Аздрубалениң гызы — дийип, Ванина жогап берди.

Нәтаныш аял хайран галып оңа серетди-де чым-гызыл болды.

— Сизиң хер гүн гелип дурҗакдыгыңыза ынам этмәге маңа ругсат бериң, йөне велин бу хакда князь хич зат билмесе кем гөрмездим.

Ванинаның йүреги гүрсүлдәп урярды. Нәтаныш аялың гылык-хәсиети, онуң гөвнүне, эдеп-экрама югрулан ялы болуп гөрүнйәрди. Бу бетбагт аял, мегерем, бир хөкмүраван адама ёкуш сөз айдандыр, белкем, габанҗаңлыгың җыгба-җыгында өзүниң сөйгүлисини өлдүрендир. Онуң бетбагтчылыгының себәбиниң хас улурак зат болуп билҗекдиги барадакы пикир Ванинаның ядына-да дүшмейәрди. Нәтаныш аял өзүниң омзундан хем гурсагындан яралханандыгыны, яраларының гаты агыряндыгыны, йыгы-йыгыдан агзындан ган гелйәндигини айтды.

— Шейле болса-да сизин яныңыза хирургы чагыраноклармы? — дийип, Ванина хайран галып сорады.

— Римде врачларың хеммесиниң өзлериниң бежерйән яралы адамлары барада хаял этмән полиция хабар бермәге борчлыдыкларыны сиз билйәрсиңиз ахыры. Князь шейле мерхеметлилик эдип, ине шу мата билен мениң яраларымы өзи даңып-чөзүп берйәр — дийип, нәтаныш аял айтды.

Нәтаныш аял чекинжеңлик билен өзүниң бетбагтчылыгындан наламакдан гача дурярды. Ванина оны жаны-тени билен говы гөрйәрди. Эмма бир зат Ванинаны гаты геңиргендирйәрди: нәтаныш аялың шейле чынлакай гүррүңиң арасында бирденкә гүлүп гойбермекден этияч эдйәндигини, зордан сакланяндыгыны ол энчеме гезек дуюпды.

— Сизиң адыңызы билсем говы боларды — дийип, Ванина айтды.

— Мениң адым Клементина.

— Ине, мәхрибан Клементина, эртир сагат бәшде мен сизи гөрмәге гелерин.

Эртеси гүн Ванина тәзе жорасының халының песелендигини гөрди.

Ванина оны огшап-огшап:

— Мен сизиң яныңыза хирургы чагырарын — дийди.

— Ёк, өленим говудыр! Мен өз ховандарларыма зелел етирмәге хич хачан разы болмарын — дийип, нәтаныш аял гаршы чыкды.

— Дуруң энтек! Римиң губернаторы монсиньор Савелли-Катанцарың хирургы бизиң хызматкәрлеримизиң бириниң оглы — дийип, Ванина чалт-чалт гепләп айтды. — Ол бизи түйс йүрекден сылаяр. Өзүниң гуллук везипеси боюнча хем хич кимден горкман билер. Атам онуң вепалылыгына нахак ынам эденок. Мен хәзир онуң ызындан адам иберейин.

— Герек дәл, герек дәл! — дийип, нәтаныш аял толгунып, Ванинаны хайран галдырды.

— Халымдан хабар алмага гелип дуруң, эгер мени аллатагала өз янына чагырайса велин, мен сизиң гужагыңызда өлсем өзүми багтлы хасап эдерин.

Эртеси гүн нәтаныш аялың халы бүтинлей ярамазлашды.

— Эгер сиз мени сөййән болсаңыз, хирургы кабул этмәге разылык бериң — дийип, Ванина хошлашанда айтды.

— Ол гелсе, мениң багтым ятар.

— Мен хирургың ызындан адам иберейин — дийип, Ванина эржеллик билен айтды.

Нәтаныш аял җогап бермән, оны саклады-да, додакларыны онуң элине басды. Узага чекен дымышлык аралашды; Нәтаныш аялың гөзлерине яш айланды. Ахырсоңы ол Ваннинаның элини гойберди-де, мисли өлүме гидйән ялы кешбе гирип:

— Мен сизиң өңүңизде боюн алмалыдырын: өңнин мен адым Климентина дийип ялан сөзледим. Мен — бетбагт Карбонорий.

Ванина хайран галып оңа серетди, гайра чекилди-де, стулдан турды.

— Мен шу боюн алмам билен энтегем яшайыша ымтылдырян ялңыз гуванчдан өзүми махрум эдендигими дуйярын— дийип, Карбонарий сөзүни довам этди. — Йөне мен сизи алдамак ислемейәрин, бу маңа мынасып дәл. Мениң адым Пьетро Миссирилли, он докуз яшымда, мениң атам Сант-Анжелоин-Вадода яшаян гарып хирург; өзүм карбонарий. Бизиң ветамызың үстүни ачдылар. Мениң эл-аягыма гандал уруп Романьеден Риме гетирдилер, гиҗесине-де, гүндизине-де екеҗе чыраҗык билен ышыкландырылян гараңкы зындана ташладылар; мен шол ерде он үч ай болдум. Бир йүреги юка бендәниң мени халас этмек пикири келлесине гелипдир. Маңа аял гейим-эшигини гейдирдилер. Мен түрмеден чыкып, эййәм иң соңкы дервезә етенимде гаравулларың бири карбонарилере эрбет-эрбет сөгүп дуран экен; мен онуң дулугына елмедим. Ынанайын, мен муны ерликсиз гөзсузбатырлыкдан этмедим. Йөне мен гахарыма бәс гелип билмедим. Мениң шу ойланышыксыз этмишим себәпли Римиң көчелерини сырып мениң ызымдан ковдулар, Ине онсоң гиҗәниң гараңкысында, найзалардан яраланан халыма, көп ган йитиреним зерарлы ысгындан гачып баряркам хайсыдыр бир өйүң ачык гапысындан күрсәп гирдим. Солдатларың басганчаклардан дүкүрдешип, ызымдан ылгашып гелйәндиклерини эшидйәрдим. Мен опишгеден багың ичине бөкдүм-де, багда гезип йөрән бир аялың бирнәче әдим бейле янына йыкылдым.

— Графиня Вителлески? Мениң атамың досты? — дийип, Ванина айтды.

— Бу нәхили! Эйсем ол сизе айдыпмыды? — дийип, Миссирилли хайран галды.— Шол зенан кимем болса, ол мениң җанымы халас этди; хич хачан онуң адыны агзамалы дәл. Солдатлар мени тутҗак болуп онуң янына хасанаклашып ба-

ранларында, сизиң атаңыз эййәм мени өз каретасына мүндүрип бәрик алып гелйәрди. Мениң халым эрбет, гаты эрбет; инe эййәм бирнәче гүн бәри омзумдакы найза ярасы маңа дем алдыранок. Мен басым өлерин, оңсоңам мундан бейләк сизи гөрүп билмежеклигим үчин гам-хесретиң ичинде өлерин...

Ванина оны такат билен диңледи-де, ховлукмач чыкып гитди; Миссирилли онуң ажайып гөзлеринде хайпы гелмәниң судурыны хем гөрмән, гайтам, гөвне дегижи текепбирлик учгуныны гөрди.

Гиже онуң янына хирург гелди: онуң еке өзи гелди. Миссирилли нәтижегини биленокды: ол Ванинани инди хич хачан гөрмен өйдүп горкярды. Ол хирургдан сорашдырмага башлады, врач ондан ган алды, эмма сорагларына жогап бермеди. Соңкы гүнлерде хем хирург сесини чыкарман онды. Пьетро хемише Ванинаның эйвандан гелип гирйән айналы гапысындан гөзүни айранокды. Ол өзүни шейле гарабагт дуйярды. Бир гезек, гиже ярыма голай, гараңкының ичинде кимдир бири эйванда дуран ялы болуп гөрүнди. Ванинамыка?

Ванина хер гиже гелйәрди, өзем айналы гапа йүзүни берип, оңа середйәрди.

«Эгер мен онуң билен сөзе башлайсам, мениң багтымын ятдыгы! Ёк, мен оны хич хачан гөрмели дәл» — дийип, Ванина пикир эдйәрди.

Эмма Ванина, йүрегине дүвен пикириниң терсине, өзүниң шейле садалык билен оны аял хасаплан махалы шол яш йигиде нәхили достлук дуйгусының боландыгыны бийгтыяр ятлаярды. Эйсем инди, шейле йүрекдеш достлукдан соң, оны ятдан чыкараймалымы? Миссирилли өзүниң хакыкы адыны айдандан соң, Ванинаның озал пикирини эдип йөрен затларының хеммесиниң үйтгәндиги, даш-төверегинде мыдама гөрүп йөрен затларының хеммесиниң нирәдир бир ере гайра чекилендиги, оларың думана гапланып гидендиги, пәхимли ойланан махаллары, дийсең горкузярды.

Бир хепде хем гечмәнкә, йүзүни актам эдип сандырап дуран Ванина, хирург билен биле карбонариниң отагына гирди. Ол сыркова серетмеги хызматкәрлериң бирине табшырытмак үчин, князь билен геплешип, оны ырмагың герекдигини айтмак үчин гелен экен. Ол отагда екеже минут эгленди, эмма бирнәче гүнден соң ене хирург билен гелди — бу гезек адамкәрчилик дуйгусы билен гелен экен. Бир гезек агшамара, ин-

ди Миссириллиниң халы хас говулашан хем болса, онуң жа-
ныны алада этмәге Ванинаның хич хили эсасы болмаса-да
ол еке өзи гелмекден чекинмеди. Миссирилли оны гөрүп жеп
нетиң багына дүшен ялы болды, эмма өзүниң сөйги дуйгусы-
ны гизлемәге чалышды: озалы билен ол, эркек кишә мынасып
болшы ялы, өзүниң мертебисини аяк астына атмак ислемеди.
Ванина утанчдан яңа йүзүни чым-гызыл эдип, сөйги сөзлери-
ни эшитмекден горка-горка отага гирди, эмма Миссириллиниң
оны достлук, асыллы, вепалы достлук сөзлери билен гаршы-
лап, сәхелче-де мылайымлык дуйгусыны гөркезмәнлиги
дийсен гамланды.

Ол гитмекчи боланда, Пьетро оны саклажак хем бол-
мады.

Бирнәче гүн геченден соң ол ене-де гелди. Душушык ене эдил өңкүси ялы болды: шол вепалылык, өмүр-бакы миннет-дарлык барадакы хорматлы сөзлер. Ванина инди яш карбо-наринин жошгуныны көшешдирҗек болуп асла җан хем эт-мейәрди: гайтам, терсине, яш йигит оны халаян дәлдир өйдүп горкярды. Озаллар шейле асыллы гыз инди өзүниң сөйги жошгунынын бичак улудыгыны хесрет билен дуйярды. Ол шадыян гөрүнмәге, хатда бипервай гөрүнмәге-де чалышярды, сейрек барып гайтмага башлады, эмма сыркавын янына бар-макдан бүтинлей эл чекмеги йүрегине дүвмеги велин, хич башарып биленокды.

Миссирилли сөйги одуна яныp-бишйәрди, эмма өзүнин пес гатлакдан гелип чыкандыгыны пугта ятда саклап хем-де өз мертебесини аяп саклап, диңе бүтин хепделәп Ваниканы гөрмән гезенимден соң сөйги хакда сөз ачмага мейил эдип билерин диен карара гелди. Асыллы гыз өрән дурнуклы го-раняpды.

«Ай, хава-ла! Мен онуң халыны сорамага барярын, бу мениң үчин якымлы, эмма өзүмиң дуйгуларымы хич вагт оңа аян этмерин» дийип, Ванина өз-өзүне айтды.

Ол узак вагтлап сыркавың янында отурярды. Пьетро болса, мисли оларың гүррүңини йигрими адам диңлейән ялы, гаты геплейәрди. Бир гезек агшамаралар болса шейле болды. Шол гүн Ванина бүтин гүнүң довамында Пьетроны йигрен-мәге чалшып гечирипди, мундан бейләгем онуң билен, хеми-шекә гаранында хас совук, хас ызгытсыз арагатнашык сак-ламагы өзүне вада берипди. Йөне бирденкә ягдай башгача болды. Ол бирден Пьетро өзүниң сөйгүсини мәлим этди оту-рыберди. Шондан сәхел вагтдан соңам олар җан-тен билен әзлериниң дуйгусына берилдилер.

Ине шейлелик билен Ваниканың пәхимсиз жошгунынын чәксизлиги аян болды, эмма, догрусыны айтсак, ол өзүнә бү-тинлей багтлы дуйярды. Инди Миссирилли хем өзүниң эркек кишилик мертебесини аяп саклаҗак болуп җан эденокды: ол йигрими яшда илкинҗи гезек сөйүлиши ялы сөййәрди, Ита-лияда сөйүлиши ялы сөййәрди. Хатда ол чәксиз җошгуныны гизләп, Ваниканың сөйгүсини газанмак үчин нәхили тактика-ны уланандыгыны асыллы княжна гүрүңем берди. Ол багт-лыды, шейле багтлы болмагың мүмкиндигине өзи хем гең гал-ярды.

Дөрт ай дуйдансыз гечип гитди. Ине онсоң хирургың бу сыркава азатлыгы гайтарып бержек гүни хем етип гелди.

«Инди мен нәме этмели? — дийип, Миссирилли ойланярды — Ене-де өңки ялы, Римиң иң гөзел зенанларының бириниңкиде гизленип йөрмелими? Он үч айың довамында маңа гүн гөркезмән, гараңкы зынданда саклан нежис залымлар болса, мениң эркими сындырандырыс өйдүп пикир эдерлер. Италия, сениң огулларың шейле аңсатлык билен сени ташлап гитмәге укыплы болсалар, сен хакыкатдан хем бетбагт!»

Өзи ялы гыз билен өмүрлик биле галмак Пьетро үчин улы багт болҗакдыгына Ванина шүбхеленмейәрди: ол хакыкатдан хем кемсиз багтлы ялы болуп гөрүнйәрди. Эмма генерал Бонопартың ёвуз ойны бу яш йигидиң йүрегинде ажы тене болуп яңланярды хем-де онуң аяллара гарайшына дүйпли тәсир эдйәрди. 1796-нжы йылда генерал Бонопарт Италияның демиргазыгындакы Брешия шәхеринден чыкып гиденинде, оны застава ченли уградып барян шәхер хәкимиетлери Брешияның илаты, бейлеки италиянлара гаранында, азатлыга хас белент хормат гойярлар дийип оңа айдыпдылар.

Генерал Бонопарт болса:

— Хава, олар азатлык хакында өз сөйгүлилери билен яңрашмагы говы гөрйәрлер — дийип, җогап берипди.

Пьетро бирнеме чекинҗеңлик билен Ванина йүзленип:

— Шу гүн, гараңкы дүшен дестине, мен шәхерден ассырын чыкып гитмели — дийди.

— Баш үстүне, йөне велин даң атманка гайдып гелҗек болавери. Мен саңа гарашарын.

— Даң атанда мен Римден бирнәче миль узакда боларын.

— Шей дийсеңизле! — дийип, Ванина кинели айтды — Ери сиз нирә гитмекчи болярсыңыз?

— Романье шәхерине, ар алмага.

— Мен гаты бай — дийип, Ванина өрән асуда әхеңде довам этдирди — Сиз менден яраг билен пул кабул эдерсиниз дийип умыт эдйәрин.

Миссирилли сәхелче салым онуң гөзлерине сиңе середип дурды, онсоң бирденкә оны гуҗаклап багрына басды.

— Мениң җаным, мәхрибаным! Сен мени хемме зады, хатда өз борҗумы хем унутмага меҗбур эдерсиң. Эмма сениң йүрегиң шейле мерхеметли, сен мениң ягдайыма дүшүнмелисиң — дийип, ол айтды.

Ванина дынман гөзяш дөкди, онсоң Пьетро бир гүнден соң Римден гитмели диен карара гелинди.

— Пьетро, хачан-да болса бир вагт, Австрия бизиң сер-хетлеримизден узак бир ерде чынлакай урша гатышса, атлы-абрайлы адам, айдалы, Рим князы — үстесине-де улы маясы бар адам, азатлык иши үчин дегерли хызматлар гөркезип билер диййп сиз маңа йыгы-йыгыдан айдярдыңыз — диййп, Ванина эртеси гүн айтды.

— Элбетде — диййп, Пьетро геңиргенди.

— Онда, ине шейле! Сиз эдермен адам, сизе диңе ёкары мертебе етенок; мен сизе өз ыкбалымы хемем йылда ики йүз мүң ливр гирдежи теклип эдйәрин. Атамың разылыгыны болса өзүм аларын.

Пьетро онуң өңүнде дыза чөкди. Ванина шатлыкдан яна учайжак болярды.

— Мен сизи чәксиз сөййәрин, йөне мен хем-ә гарып хемем өз ватанымың хызматкәри: Италия нәче бетбагт болса, мен шонча-да оңа вепалылыгымы берк сакламалы. Дон Аздрубалениң разылыгыны газанмак үчин болса мен бирнәче йыллап гезгыны роль ойнамалы болардым. Шонуң үчинем Ванина, мен сенден йүз дөндерйәрин!

Миссирилли шу сөзлер билен өзүни тиҗемәге ховлукярды: онуң чыдамлылыгы барха говшаярды.

— Вах, мен багты гара сени җанымдан-да артык сөййәрин, Рими ташлап гитмегем мениң үчин элхенч җеза! Вах, нәме үчин Италия хенизе ченли вагшылардан азат эдилмәндир! Ёгсам мен сениң билен шатлана-шатлана Америка гидердим! — диййп, Пьетро ах чекди.

Ванинаның сүңки гагшап гитди. Онуң ак гөвнүнден эден теклиби рет эдилди! Онуң намысҗаң йүреги агырдылды. Шондан-да ол бир минудам гечип-гечмәнкә өзүни Миссириллиниң гуҗагына оклады.

— Сен шу чака ченли хич хачан маңа шейле герекли болмандың — дийди. — Хава, мен өмүрлик сениңки... Мениң эзиз лукманым, сен эдил бизиң гадымы римлилеримиз ялы бейик адам!

Гелҗек барадакы аладаларың хеммеси, пайхаслылык барадакы йүреге дүшгүнч өвүт-несихатларың хеммеси ятдан чыкарылды. Мунуң өзи пәк сөйгүниң сәхелче вагта чекйән гызыклы пурсатыды. Олар пайхаслы гүрлешип билмек ягдайына геленлеринде болса, Ванина:

— Мен сениң билен бир вагтың өзүнде диен ялы Романьйә барарын — дийди — Мен онуң янындакы Поретто курортынын сувунда өзүми бежертмели диен доктор хатыны тайярламага буйрук берерин. Мен Форли шәхеринин голайындакы өзүмизиң Сан-Никола галамызда дүшләрин...

— Шол ерде хем мениң йүрегим сениңки билен бирлешер! — дийип, Миссирилли айтды.

— Шу гүнден башлап мениң ыкбал пайым шу — дийип, Ванина улудан демини алды. — Мен өз намысымы саңа гурбан эдерин, эмма тапавуды ёк... Сен масгара эдилен гызы сөермиң бери?

— Эйсем сен мениң аялым дәлми нәме? — дийип, Миссирилли айтды. — Мәхрибан аялым! Мен сени өмүрлик сөерин, өзүмем сениң аркаңда дурмагы башарарын.

Ванина мыхманчылыга гитмелиди. Миссириллиниң еке галаны хем шолды, нәме үчиндир онуң өзи өз гөвнүне вагшы бир зада чалым эдйән ялы болуп гөрүнди. «Аслында ватан дийлен зат нәме? — дийип, ол өз-өзүнден сораярды. — Эден ягшылыклары үчин оңа миннетдарлык билдирмәге борчлы болуп йөреримиз ялы я-да оңа дөнүклик эдәйсек бизи нәлетләп билер ялы ол хайсыдыр бир жанлы зат дәл ахыры. Ёк, ватан билен азатлык — булар мениң плащым ялы бир зат: пейдалы гейим, эгер ол мениң атамдан мирас галмадык болса, мен оны хөкман сатын алмалы. Хакыкатына гараңында, ватан билен азатлык диңе өзүме пейдалы боланы үчин сөййәрин. Эгер олар маңа зерур болмаса эгер олар маңа эдил томсуң ыссысында йылы плащ ялы бир зат болуп гөрүнсе нәме үчин мен олары сатын алмалы, онда-да шейле гыммат баха төләп алмалы? Ванина чаксыз говы, чаксыз тәсин зенан! Онуң дилини тапжак болан аз болмаз, ахыры ол мени унудар. Хайсы аялың диңе бир сөйгүлиси бар? Мен граждан хөкмүнде, шу рим князларының хеммесини йигренйәрин, эмма олары өзүм билен деңешдиренинде, оларың гөр нәхили артыкмачлыклары бар? Мегерем олара гаршылык гөркезип билжек гүйч ёк болса герек! Хава, эгер мен гитсем, ол мени ядындан чыкарар, менем оны өмүрлик элден гидерерин».

Гиже Ванина оны гөрмәге барды. Пьетро өзүниң яйданмалары барада, онсоң оңа болан сөйгүсиниң тәсири астында «Ватан» диен белент сөз барасында өз калбында бир хили

гең җеделиң дөрәндигини гүррүң берди. Ванина бегенҗинден учайҗак болярды.

«Эгер ол мени я-да ватаны сайлап алмалы болайса, ол мени бижебашы эдер» — диййп, Ванина пикир эдйәрди.

Гоңшулыкдакы җаң мүнберинде сагат үчүң җаңы какылды. Иң соңкы хошлашыгың минуты гелип етди. Пьетро өз сөйгүлисиниң гуҗагындан зордан сыпды.

Ол эййәм басганчаклар билен ашак дүшүп униградам велин, бирден Ванина гөз яшыны зордан саклап, йылгырып оңа йүзленди-де:

— Гулак ас — дийди — эгер сен кесел ятан вагтында хайсыдыр бир оба аялы сен хакда алада эден болса, хич зат биленем оңа хошаллыгыңы билдирмән гидермидиң? Эйсем онуң аклыгыны бермәге чалышмазмыдың? Гелҗек гаты хатарлы! Сен гидйәрсиң, ёлда болса сениң даш-төверегиң душмандан долы! Маңа ене үч гүнүңи багыш эт, мениң эден аладаларым үчин төле, гой мен гарып дайхан аял экеним-дә.

Миссирилли ене галды.

Ахырсоңы ол Римден чыкып гитди ве дашары юрт илчиханасындан сатын алнан паспорта даянып, ата-энесиниң өйүне етди. Бу вака машгала үчин улы шатлыкды: ол бирейййәм өлүп гидендир өйдйәрдилер.

Пьетроның достлары онуң саг-аман гайдып гелмеги мынасыбетли биркуч саны карабинёры (Папа областында жандармлара шейле ат берилйәрди) өлдүрмек билен той-томаша этмек иследилер.

— Гаты зерур болаймаса, яраг уланып билйән италиялыны өлдүрмерис — диййп, Миссирилли гаршы чыкды — Бизиң ватанымыз, багтыреван Англия ялы ада дәл; европа монархларының чозушына гаршы дурмак үчин бизе солдатлар герек болар.

Арадан бирнәче вагт гечeнден соң, Миссирилли ковгудан сыпмак үчин, Ванинаның совгат берен сапанчаларындан атып ики карабинёры өлдүрди.

Пьетроның келлесини гетирене сылаг белленилди.

Ванина хенизем Романья геленокды. Миссирилли өзүни ундулан хасаплады. Онуң мертебеси кемсидилди; җемгыетчилик ягдайларындакы тапавудың онуң өзи билен сөйгүлисиниң арасында белент дивар гурандыгы барада ол инди йыгы-йыгыдан ойланярды. Бир гезек, гечип гиден багт барада

ахмырлы өкүнип отырка, онуң келлесине Риме гайдып бармак, Ванинаның нәме ишлейәндигини билмек пикири гелди. Шол самсык пикир тасданам онуң борч барадакы дүшүнҗесинден үстүн чыкыпды, эмма бирденкә иңрик гаралып өренде, дагларың ичинде бутхананың җаңы агшам ыбадатыны чагырып, бир хили гең яңланды, мисли җаң какяның аңкасы ашан ялыды. Бу вентаның йыгнагына чагырян сигналды. Миссирилли хем Романье гайдып гелен бадына шол вента гирипди. Шол гиҗәнин өзүнде-де ики саны теркидүнйәниң түнегинде, токайың ичинде карбонарилериң хеммеси дүшүнди. Теркидүнйәниң икиси хем тирьегиң тәсири астында сүйҗи укы батып ятырды, хатда олар өз күлбелериниң нәме максат билен пейдаланыляндыгы барада пикирем этмейәрдилер. Миссирилли йыгнага дийсең тукат халда барды. Шол ерде хем оңа вентаның баштутанының туссаг эдилендигини, араларында элли яшлы гоҗаларың — Мюратың 1815-нҗи йылдакы йөришинден бәрки дилдүвшүклере гатнашан адамларың бардыгына гарамаздан, оны, йигрими яшлы Пьетроны өзлериниң тәзе баштутаны эдип сайламагы карбонарилериң карар эдендиклерини айтдылар. Пьетро өзүне эдилен шейле гарашылмадык хорматы кабул эденде, йүрегиниң батлы гүрсүлдәп уряндыгыны дуйды. Ол еке галан бадына өзүни шейле тез ядындан чыкаран яш римли гыз хакда мундан бейләк пикир этмезлиги хем-де өзүниң әхли пикирини Италияны вагшылардан азат этмек борҗуна гөнүкдирмеги карар этди.

Ики гүн геченден соң Миссирилли гелйән ве гидйән адамларың списогында княжна Ваниналың Сан-Никола галасына гелендиги барада окады. Миссирилли вентаның баштутаны болансоң шейле списогы оңа етирип дурярдылар. Ванинаның ады онуң калбында шатлык хем башагайлык дөретди. Ол ватана вепалылыгың хатырасы үчин хут шол агшамың өзүнде Сан-Никола галасына тарап окдурылмак ислегини бидерек басып ятырды — Ванина барадакы, өзүниң рет эден гызы хакындакы пикир оны өз борчлары хакында ойланмага гоймаярды. Эртеси гүн олар душушдылар; Ванина оны хемишекиси ялы сөййән экени. Атасы оны әре бермек ислэп гойберменлиги үчин ол Римде эгленмели болупдыр. Ол ики мүң цехин[1] пул хем гетирипдир.

---

[1] Цехин — Венецияның гадымы алтын пулы.

Бу гарашылмадык голдав өзүниң хорматлы тәзе везипесини мынасып бержай этмәге Миссириллә улы көмек этди. Корфу[1] адасында гылыч, гама буюрдылар, карбонарилери әңтамага ёлбашчылык эдйән легатың[2] хусусы секретарына пара берип, ичалы болуп хөкүмете хызмат эдйән руханыларың списогыны эле салдылар.

Хут шол махаллар дилдүвшүк тайярланылярды. Мунуң өзи көп эжирли Италияда хачан-да болса бир вагт дөрән дилдүвшүклериң хас пәхимлирәклеринин бири болмалыды. Мен артыкмач жикме-жикликлери беян эдип дуржак дәл, йөне велин, диңе бир зады айдайын: эгер шол иш шовлы болаян болса, Миссириллә шөхратың эп-эсли бөлеги етерди. Хут Миссириллиниң тагалласы билен эли яраглы бирнәче мүң гозгалаңчы, берлен дуйдурыш боюнча аяга галарды хем баштутанларың гелерине гарашарды. Айгытлы пурсат етип гелйәрди, ине бирденем, бу затларың хемише болшы ялы, ёлбашчыларың туссаг эдилмеги себәпли дилдүвшүк пуч болды дуруберди.

Ванина Романьйә гелен бадына онуң гөвнүне Миссириллиниң ватана болан сөйгүси өз калбындакы өзге жошгунларың хеммесиниң өңүни перделән ялы болуп гөрүнди. Яш рехимли гызың калбы гахардан долды. Ол өзүни эле алжак болуп бидерек азап чекйәрди — ёвуз гам-гусса онуң йүрегини мынчгалаярды, кәмахаллар болса өзүниң азатлыгы нәлетлейәндигини дуйярды. Бир гезек ол Миссирилли билен гөрүшмек үчин Форлә геленде өзүни саклап билмеди. Шу чака чемли онуң салыкатлылыгы өз гам-хесретиниң үстүни басырмага көмек эдип геленем болса бу гезек болмады.

— Сиз, хакыкатданам, мени диңе әр хөкмүнде сөййәнизми? Мениң гарашаным еке бу дәлди — дийип, ол айтды.

Ванина гөзяш дөкүп аглады. Эмма ол диңе гыжалатлы сөз айтмак ялы намартлыга барып етени үчин аглаярды. Миссирилли оны көшешдиржек болярды; йөне зейин онуң күй-пикириниң өз аладаларындадыгы гөрнүп дурды. Бирденкә Ванинаның келлесине оны ташлагада, Риме гайдып бармак пикири гелди. Бу чәре өз говшаклыгым үчин жеза болар дийип, ол газаплы гуванч билен пикир этди: ери кимден зейренжек! Дымышыклы пурсатда онуң бу хыялы хасам беркәпди.

---

[1] Корфу — Ортаер деңзиндәки ада, Италияның голайында.
[2] Легат — Рим папасының гиң ыгтыяр берлен векили.

Эгер Миссириллини ташлап гитмесем мен оңа мынасып яр болмадыгым болар дийип Ванина хасап этди. Миссириллининиң оңа шу ерде бидерек гарашып, гөзләп тапмансоң, гам-хесрете батып хайран галҗакдыгы барада пикир эденде Ванинаның җаны хезил эдйәрди. Эмма тиз вагтдан соң шу адамың сөйгусини өзунде саклап билмәндиги барадакы пикир оны эрбет толгундырмага башлады. Шу адамың хатырасы учин ол шейле көп самсык ишлер эдипди ахыры. Ванина дымышыклыгың арасыны үзүп, ене онуң билен гүррүң ачды. Ол хер эдип-хесип эдип, сөйги сөзүни эшитҗек болуп җан эдйәрди. Пьетро оңа мылайым хош сөзлер билен җогап берйәрди, эмма сөзлери гаты дагыныкды... Өзүниң сыясы ниетлерине галташып:

— Эгер биз ене-де шовсузлыга учурайсак, шу гезегем дилдүвшүгиң үстүни ачайсалар, мен Италиядан гидерин! — дийип, ол гам-хесретли айданда велин, онуң сесинде дийсең чуң дуйгы янланды.

Ванина доңан ялы болды: өз сөйгүлими иң соңкы гезек гөрйәндирин диен элхенч пикир оны барха бетер хорлаярды. Пьетроның бу сөзлери онуң аңына дүзедип болмаҗак бетбагтчылыгың учгуныны ташлады.

«Карбонарилер менден бирнәче мүң цехин пул алдылар. Мениң дилдүвшүге райдашлык эдйәндигиме хич ким шүбхеленип билмез...» Ол өзүниң күй-пикириниң арасыны үзүп, Пьетро йүзленди.

— Екеҗе гүнлүк билен Сан-Никола гидели, хайыш эдйән! Вентаның шу агшамкы йыгнагына сениң гатнашмагың зерурлыгы ёк ахыры. Эртир ирден биз эййәм Сан-Николода боларыс, ачык ховада гезерис; сен дынч аларсың, раматланарсың. Саңа әхли гүйҗүңи, эрк-ислегиңи тиҗемек герек: улы вакалар якынлашяр ахыры.

Пьетро гитмәге разы болды.

Ванина ёла тайярлык гөрмек учин онуң янындан гитди, өзем, хемише эдиши ялы, оны гизләп саклаян отагының гапысыны дашындан гулплады. Онсоң ол озал өзүниң хызматкәри болан, инди болса эре барып, Форлиде дуканҗык саклаян аялың янына алңасады. Ванина шол аялыңка ылгап барып, онуң отагындан тапан дини китапчасының бир сахыпасының гырасындакы бош ерине бирнәче сетир хат язды. Онда шол гиҗе карбонарилериң вентасының нереде йыгнанҗакдыгыны

жикме-жик гөркезди. Ол өзүниң гизлин хабарыны ашакдакы сөзлер билен тамамлады: «Вента он докуз адамдан ыбарат. Ине оларың атлары ве адреслери». Ол диңе Миссириллиниң адыны гөркезмән, долы список дүзди-де, шол аялың вепалылыгына даяныл, оңа шейле дийди:

— Шу китабы кардынал-легата[1] элтип бер. Гой ол сахыпаның гырасына язылан хаты окасын-да китабы саңа гайтарып берсин. Ынха он цехини хем ал. Эгер, хачан-да болса бир вагт, легат сениң адыңы агзайса, сениңки өлүмдир; эгер сен хат язылан шол сахыпаны окамага оны межбур этсең, сен мениң жаныңы халас эдерсиң.

Хеммеси дийсең оңат болды. Легат шейле гаты горкуп, өзүниң беглик эпейлигини хем йитирди. Гарамаяк аялың йүзүндәки никабыны хем айырман, гизлин иш барада өзи билен икичәк геплешмәге ругсат этди, эмма онуң эллерини даңмагы буйрды. Ине шейле гөрнүшде хем дүканчы аял бейик мертебели адамың хузурына барды; Легат гөк бегрес билен өртүлен уллакан столуң аңырсындан чыкмага йүрек эдип билмеди.

Легат гыраларына хат язылан сахыпаны окады, эмма китаба хайсыдыр бир зәхер сиңдирилен болаймасын дийип горкансоң, оны өзүнден узакда саклап окады. Соңра ол китабы дүканчы аяла гайтарып берди, хатда онуң ызына ичалы хем салып гойбермеди. Ванинаның өйден чыкып гиденине кырк минут хем гечмәнкә, ол эййәм гайдып гелен дүканчы аял билен гөрүшүп, шу гүнден башлап Миссирилли диңе мениң еке өзүмиңки болар диен умыт билен онуң янына ылгады. Шол ерде шинди гөрүлмедик херекетиң бардыгыны, хемме ерде, хатда оларың хич вагт гөрүнмейән көчелеринде хем патрулларың гезишип йөрендиклерини ол Миссириллә айтды.

— Маңа гулак ас, хәзириң өзүнде Сан-Никола гиделиң — дийип, ол сөзүниң үстүни етирди.

Миссирилли разы болды. Олар пыяда йөрәп шәхерден чыкдылар; заставаның голайында Ванина карета гарашып дурды, онуң ичинде болса жорасы, гайгырылман пул берилйән гүррүңдеши отырды. Сан-Никола баранларында Ванина өзүниң элхенч этмишинден алжырап, нәз билен Пьетроның

---

[1] Кардинал — католик дининде Рим папасындан соңкы ёкары руханы ады. Кардинал-легат — Рим папасының айратын ыгтыяр берлен векили.

гужагына гысылды. Эмма ол Пьетро сөйги сөзлерини айдян махалы өз гөвнүне ялан ялы болуп гөрүнйәрди. Яп-яңы, дөнүклик эден махалы, ол өзүниң выжданыны депеләндигини ундупды. Ол сөйгүлисини гужаклаярка: «Инди кимдир бири Пьетра екеже сөз, диңе екеже сөз айдайдыгы бес, ол мени өмүр-бакы йигренер...» дийип ойланярды.

Гижәниң бирвагтында ятылян отага Ванинаның хызматкәрлериниң бири гелди. Шол адам карбонариди, Ванина бу барада шүбхе-де этмейәрди. Диймек, Миссириллиниң хатда бу ишде-де ондан яшырын сыры бар экен-дә? Ванина тисгинип гитди. Шу гиже Форлиде он докуз карбонариниң өйүнин габаландыгыны, оларың өзлерини болса, вентадан гайдып гелйәркәлер, туссаг эдендиклерини айтмак үчин хызматкәр Миссириллиниң янына гелен экен. Оларың үстүне дуйдансыз чозупдырлар, эмма докуз карбонарийә гачып сыпмак башардып-

дыр. Галан докузысыны гала экидипдирлер. Туссаг эдиленлериң бири түрме ховлусына гиренде чуң гуя өзүни оклап, шол ерде өлүпдир. Ванинаның йүз-гөзи үйтгеди; онуң багтына, Пьетро муны аңмады, ёгсам ол Ванинаның эден женаятыны онуң гөзлеринден окабам билжекди...

— Гарнизонын солдатлары эййәм Форлиниң әхли көчелерини габадылар. Олар бири-бирине шейле бир якын дурлар велин, хатда өзара геплешибем билжеклер. Диңе офицерлер дуран еринден көчәни кесип гечмәге илата ругсат берйәрлер — дийип, хызматкәр сөзүниң үстүни етирди.

Хызматкәр гиденден соң, Пьетро пикире батды.

Ахырсоңы ол:

— Хәзир хич бир зат эдип болмаз — дийди.

Ванина не өлүди, не-де дири; ол өз сөйгүлисиниң хер бакышындан тисгинип-тисгинип гидйәрди.

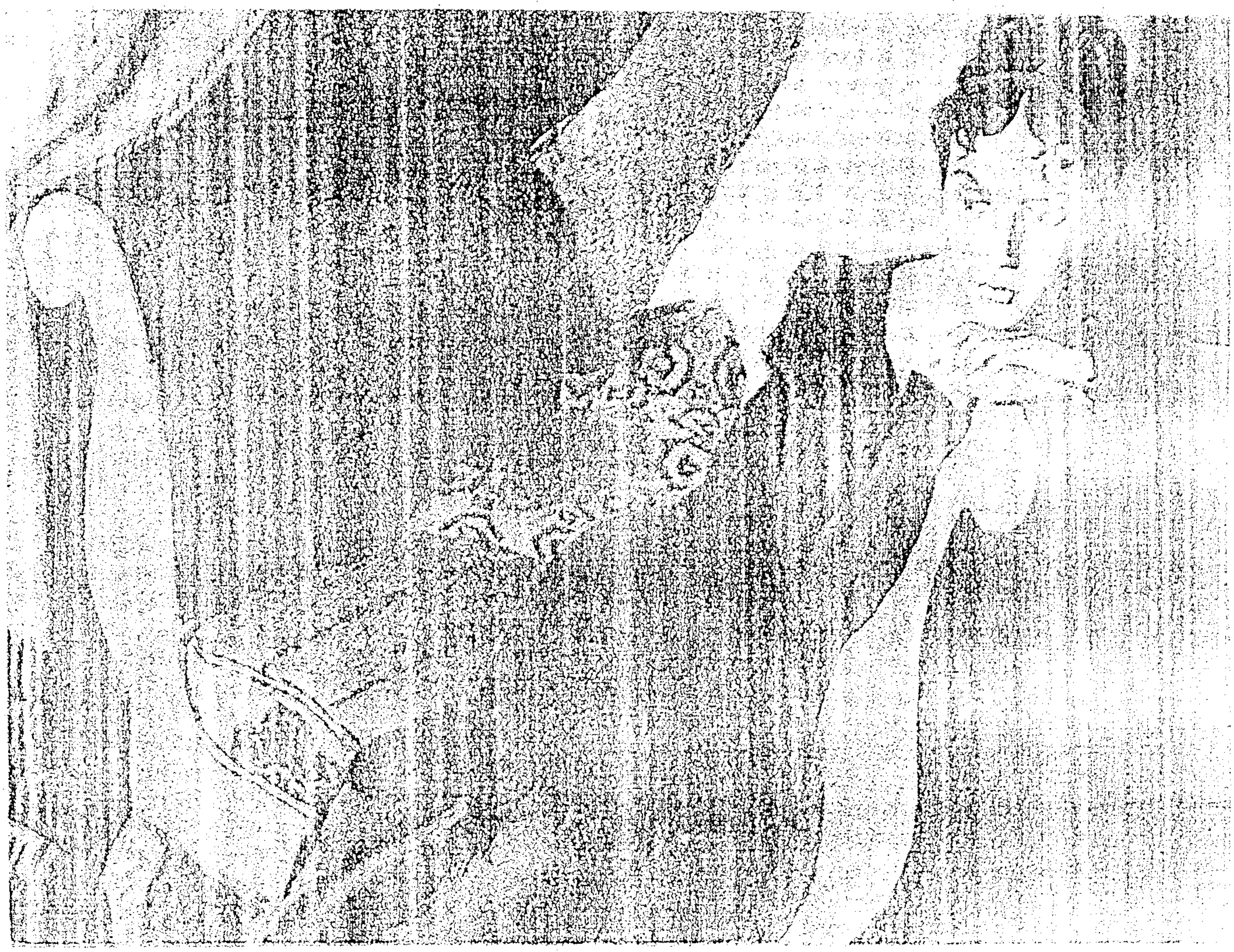

3 Б-304

— Сизе нәме боляр, Ванина? Шу гүн сиз бир хили гең гөрүнйәрсиңиз — дийип, Пьетро айтды.

Соңра ол башга зат хакында ойланмага дурды-да, ондан назарыны совды. Гүндиз Ванина оңа:

— Ынха ене бир вентаның үсти ачылды. Мениң пикиримче, сиз инде бирнәче вагт парахат яшарсыңыз — диймәге йүрек этди.

— Гаты парахат яшарын — дийип Миссирилли додагыны гышардып айтды велин, Ванина сандырап гитди.

Ванина Сан-Никола обасына, руханының янына гитмеги йүрегине дүвди. Шол руханының иезуитлериң ичалысы болмагы хем әхтималды. Нахар вагтына, сагат едә гайдып геленде болса ол өз сөйгүлисини гизлән отагының бош галандыгыны гөрди. Ол нәме эдйәндигини өзи хем билмән, бүтин өйи агтарып, оны гөзлемәге ылгады. Ол нәтҗегини билмән бүтинлей алҗырап, отага гайдып гелди, диңе шол махал столуң үстүнде ятан хата онуң гөзи дүшди. Ол шу ашакдакыны окады:

«Мен өзүми легатың элине бермек үчин гидйәрин. Мен өз ишимизиң үстүнликли болмагына ынамымы йитирдим: асманың өзи бизе гаршы. Ким бизи сатдыка? Шол өзүни гуйа ташлан кеззап болса герек. Инди мениң өмрүм бетбагт Италия үчин деркар дәл, онсоңам диңе мениң еке өзүмиң туссаг эдилмәндигими гөрүп, оларың мен сатандыр өйдүп пикир этмеклерини исләмок. Хош галың! Эгер сиз мени сөййән болсаңыз, биз үчин ар алҗак болуң, эхли гүйҗүңизи җеглән. Эгер ол хут мениң атамам болса, шол дөнүк нежиси җезаландырың, ёк эдин!»

Ванина элхенч хасратдан эҗир чекип, хушундан гидип барян халда стулың үстүне йыкылды. Ол екеҗе сөзем айдып билмеди, екеҗе дамҗа гөзяшам дөкмеди; онуң гөзлери янярды.

Ахырсоңы ол дызына чөкди.

— Гудратлы алла! — дийип, ах чекди — Мениң касамымы кабул эт. Хава, мен нежис дөнүги җезаландырарын! Эмма маңа илки билен Пьетра азатлыгы гайтарып бермәге көмек эт.

Бир сагатдан соң ол эййәм карета мүнүп Риме барярды. Атасы оны өе гайдып гел дийип гыссаярды. Ванина өйде ёкка атасы оны князь Ливио Савеллә әре бермеги вада эдипди. Ванина гайдып баран дестине, атасы горкарак геплән, хут шу

...меселе барада сөз ачды. Гызың бада-бат разылык бермеги, ...ны бүтинлей хайран галдырды. Шол агшамың өзүнде хем графинья Вителлескиниң мыхман отагында ол дон Ливионы өйленжек йигит хөкмүнде гызының алнына элтди; Ванина дон Ливио билен узак вагтлап гүррүңлешди. Яш князь дийсең бөземен, гөрмегей йигитди, ёкары гатлакдакы көпчүлигиң арасында оны дийсең йити сөзли, эмма өрән еңилкелле хасаплаярдылар; ол хөкүметиң өңүнде хич хили мүңкүрлик дөредип билжек адам дәлди. Ванина онуң башыны-гөзүни айлап, өзүниң планларыны ерине етирижи хөкмүнде уланмагы йүрегине дүвүпди. Ванина Римиң губернаторы мансиньор Савеллиниң хем полиция министриниң егенини ичалыларың аңтамага милт эдип билмежекдиклерине бил баглаярды.

Бирнәче гүнүң довамында ол гадырлы дон Ливио билен мылакатлы арагатнашык саклады, сонра болса хич хачан онуң аялы болмажакдыгыны оңа мәлим этди: Ваниналың пикиринче, онуң акыл-зехини чәклирәкмиш.

— Сиз чага болмадык болсаңыз, сизиң бабаңыза гарашлы адамлар сизден хич бир сыры гизләп йөрмездилер — дийип, ол айтды.— Мысал үчин, яңы-якында Форлиде туссаг эдилен карбонарилере нәме этмекчи болярмышлар?

Ики гүнден соң Ливио Форлиде туссаг эдилен карбонарилериң хеммесиниң гачып гидендигини Ванинә хабар бермәге гелди.

Ванина йигренчли хем ажы йылгырып, өзүниң уллакан гара гөзлериниң назарыны оңа дикип, бүтин агшамың довамында екеже сөз биленем онуң гөвнүни алмады.

Бир гүн гечен соң дон Ливио, йүзүни чым-гызыл эдип, өзүни алдандыкларыны онуң өңүнде боюн алды.

— Йөне мен бабамың кабинетиниң ачарыны эле салдым — дийип, ол сөзүниң үстүни етирди. — Шол ерде кагызлары агдарышдырып гөрдүм, мен инди конгрегация, ягны иң тәсирли кардиналлар билен прелатлардан дүзүлен комиссия белленендигини билйәрин; якын гүнлерде шол комиссия чен-денаша гизлинликде йыгнанжак хем-де бу карбонарилериң Равеннидеми я-да Римде суд эдилмелидиги барадакы меселәни чөзжек. Хәзирки вагтда болса карбонарилериң докузсының хеммеси ве оларың баштутаны акмаклык эдип өзүни хәкимлетлериң элине берен нәкес Миссирилли Сан-Леоне галасында сакланыляр.

«Акмаклык эдип» диен сөзи айданда Ванина князь Ливионы гаты чүммүклэп авундырды.

— Мениң хут өзүм сизиң билен биле бабаңызың кабинетине яшырын гирмек ислейэрин, шол кагызлары өз гөзүм билен гөресим гелйэр. Сиз, мегерем, оңлы окан дэл болсаңыз герек — дийип, Ванина айтды.

Бейле сөзлери эшидип, Ливио горкды: Ванина ондан башарып болмаҗак зады талап эдйэрди; эмма бу гызың гайдувсыз хэсиети онуң сөйгүсини барха гүйчлендирйэрди. Бирнэче гүнден соң Ванина, Савеллилериң өйүнде хызматкэрлериң геййэн хашамлы геймини гейип полиция министриниң кабинетине гирип, ярым сагатлап иң гизлин документлери окады. Ол элиндэки кагызларың арасында «иши суда берлен Пьетро Миссириллиниң гүнделигини» тапып, шатлыкдан яңа бүтин дуркы билен галпылдады. Шол кагызлары тутуп дурка, онуң эллери титрейэрди. Ол ене бир гезек Миссириллиниң адыны окап, тас өзүнден гидипди. Ванина губерния көшгүнден чыканда, өзүни огшамага Ливиоругсат берди.

— Сизи сынамак үчин берен сапакларымы сиз эрэн оңат ерине етирйэрсиңиз.

Шунуң ялы өвгүден соң, яш князь Ванинаның гөвнүни йыкмазлык үчин, Рим папасының көшги болан Ватиканы отламага-да тайярды.

Шол агшам француз илчиханасында мейлис гечирилйэрди. Ванина арман-ядаман танс эдйэрди, өзем дине Ливио билен танс эдйэрди. Ливио багт дерясына гарк болупды — онуң аклына айланмага мүмкинчилик бермели дэлди.

— Кэмахаллар мениң атам бир болгусыз иш эдйэр отурберйэр — дийип, бир гезек Ванина оңа айтды. — Шу гүн ир билен хызматкэрлеримизиң икисини ишден ковупдыр, ол бичэрелер болса арз-халларыны айтмак үчин мениң яныма гелдилер. Оларың бири губернаторыңкыда гуллуга ерлешдирилмегини хайыш этди. Бейлекиси, французларың артиллериясында гуллук эдип атставка чыкан солдат болса кераматлы Периштэниң гапысында бир везипеҗик алсамдым диййэр.

— Мен оларың икисинем өз яныма гуллуга аларын — дийип, яш князь хайдан-хай җогап гайтарды.

— Мен сизден хут шуны хайыш этдимми нэме? — дийип, Ванина текепбирлик билен гаршы чыкды. Мен шол бичэре адамларың хайышыны болшы ялы эдип айтдым. Оларың икиси хем өзлериниң ислейэн везипелерини алмалы.

Ине шундан кын зат болуп хем билжек дәлди. Монсеньор Катанцара чем гелене җаныны ынанып йөрен адам дәлди, ол диңе кемсиз белет адамларыны өз өйүне гойберйәрди.

Дашындан гөрәймәге Ванинаның яшайыш дурмушы озалкысы ялы хер хили леззетлер ичинде гечйәрди, эмма өкүнч онуң багрыны паралаярды, шонуң үчинем ол барып ятан бетбагтың бириди. Вакаларың шейле хаял гитмеги оны сурнукдырярды. Атасының өз ишлерини ынанян адамы оңа пул тапып берди. Нәме этмели? Атасының өйүнден гидип, Романье барып, Пьетроның түрмеден гачмагыны гурамага сынанышмалымы? Бу келесаң пикирди, эмма Ванина эййәм оны амала ашырмага тайярды, бирденкә-де аматлы ягдай онуң дадына етишди дуруберди.

Дон Ливио гелип:

— Миссириллиниң вентасының карбонарилерини якын вагтда Риме гетирҗеклер, эгер олара өлүм җезасы берилейсе, хөкүм Романьеде ерине етирилмели эдилипдир — дийип, Ванинә хабар берди. — Мениң бабам шейле эдилмегини пападан хайыш эдипдир, оны ырыпдырам. Бүтин Римде бу гизлин сыры диңе икимиз билйәрис. Сиз менден хошалмы?

— Сиз хакыкы эркек киши болуп барярсыңыз — дийип Ванина җогап берди-де: — Сиз маңа өз портретиңизи совгат бериң — дийди.

Миссириллини Риме гетирмели гүнлериниң өң янында, Ванина Читта-Кастреллана гитмек үчин бир бахана ойлап тапды. Гиже дүшлемек үчин шол шәхериң түрмесинде Романьеден Риме алнып барылян карбонарилери ерлешдирдилер. Эртир ир билен, олары түрмеден уградян махаллары, Ванина Миссириллини гөрди: онуң эл-аягыны зынҗырлап еке өзүни араба мүндүрип алып барярдылар; онуң йүзүнде ган-пет галмандыр, эмма сәхелче-де рухдан дүшмедик ялы болуп гөрүнйәрди. Хайсыдыр бир гаррыҗа аял оңа фиалка гүлүниң десселжигини оклады. Миссирилли йылгырып, оңа хошаллык билдирди.

Ванина сөйгүлисини гөрүп тәзеден дүнйә инен ялы болды, калбына гужур-кувват гелендигини дуйды. Шол душушыкдан көп вагт озал Ванина Миссириллиниң түрмеде отурдылҗак ери болан Кераматлы Перишде галасында ыкдысатчы болуп ишлейән аббат Карениң везипесиниң бейгелдилмегини газаныпды. Ванина шол хошниетли руханыны өзүне диңе

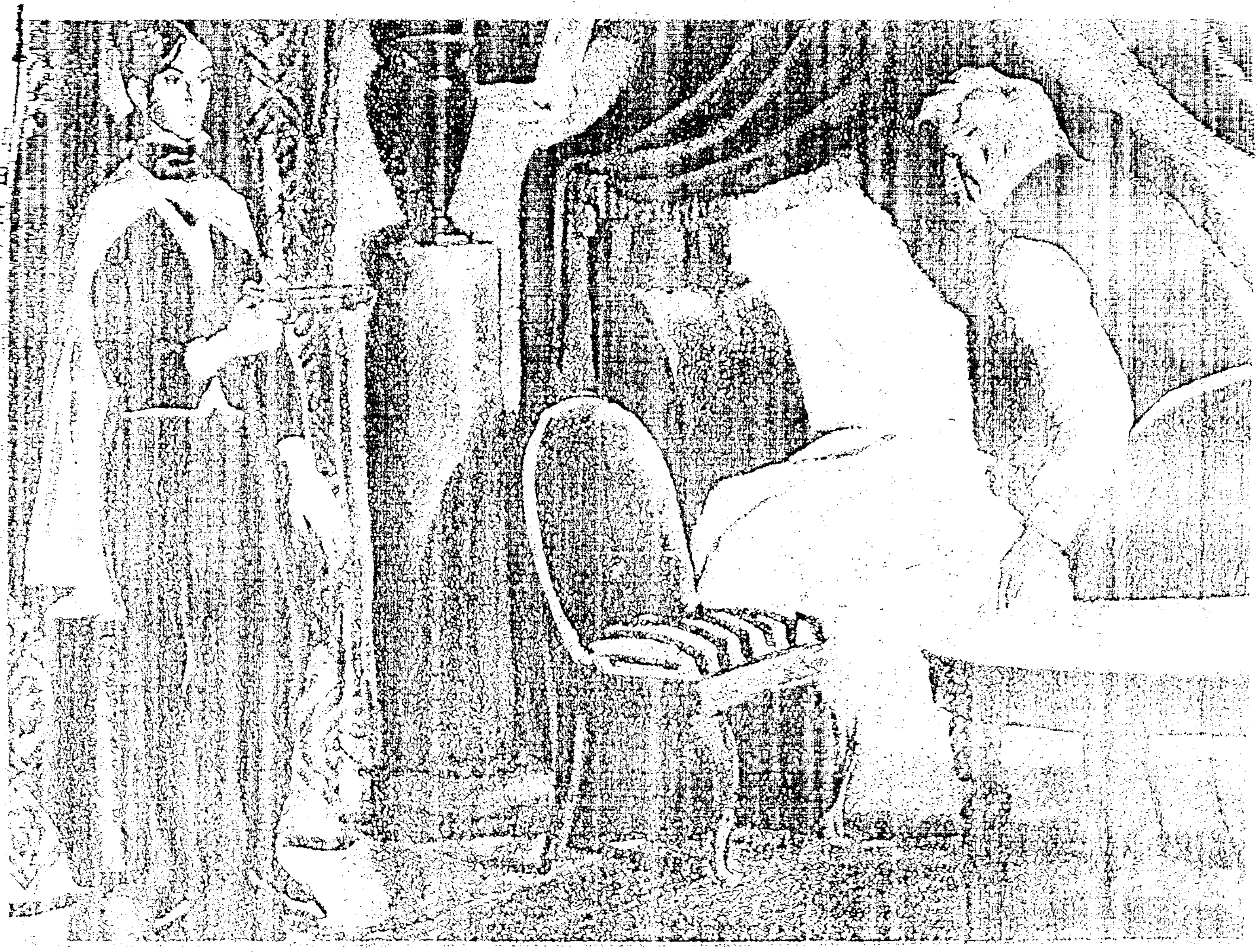

весьетчи эдинипди. Римде болса князь гызынын, губернаторын егенининң гелинлигинын дини весьетчиси болмаклык эп-эсли хормата ээ болмакды.

Форли карбонарилеринин суд процеси узага чекмеди. Ультраконсерваторларың партиясе судуң Римде гечирилмегине пэсгел берип билмеди. Эмма онуң дерегине ар алмак үчин шол комиссия иң хормат сөйүжи прелатларың[1] белленмегини газандылар. Шол комиссиясынын башлыгы полиция министрининң өзүди.

Карбонарилериң гаршысына болан канун айдынды. Форлили дилдүвшүжилер хич хили умыда бил баглап билмежек дэлдилер. Шейле болса-да, олар өз жанларыны мерт хем эрэн

[1] Прелат — иң ёкары дережели католик руханыларынын векили.

башаржаңлык билен гораярдылар. Муңа гарамаздан, кәбир судьялар диңе бир өлүм җезасыны бермеги талап этмек билен чәкленмән, эйсем гынап-гынап дара чекмек, эллерини кесмек ялы элхенч гынамалары хем талап эдйәрдилер. Полиция министри эййәм өзүне хас ёкары везипә гечмек планыны дүзйәрди (шол везипеден соң кардиналың гырмыпы папагыны гейәймәге ёл ачыкды). Шонуң үчинем оңа карбонарилериң эллерини кесдирмегиң асла гереги ёкды; ол судуң хөкүмини тассыкламага беренде, өлүм җезасыны узак мөхлетли туссаглыкда сакламак билен чалшырмага Рим папасыны разы этди. Диңе Пьетро Миссирилли үчин хөкүм гүйҗүнде галды. Министр оны ховплы телбебаш хасап эдйәрди, мунуң үстесине-де, Миссирилли өңем ики саны карабинёры өлдүрени үчин өлүм җезасына хөкүм эдилипди. Бу хакда биз озал ятлап гечипдик.

Ванина хөкүм хем-де җезаны еңлетмек барадакы хабары министриң Рим папасының янындан гайдып геленден бирнәче минут гечен бадына эшитди.

Эртеси гүн монсиньор Катанцара гиҗе ярым болуберенде өйүне гайдып гелди. Ол өзүниң өй хызматкәрини хич ерден тапып билмеди; ол бу ягдая гаты геңиргенип, бирнәче гезек җаңҗагазыны җыңңырдатды. Җаңың сесине ахырсоңы гаррап аңкасы ашан хызматкәр гелди; Министриң такады гачансоң, гейим-эшигини өзи чыкарынмагы йүрегине дүвди.

Хова гаты ыссылы; ол гапыны ичинден гулплап, гейимини чыкарып дүйрлешдирди-де, стулың үстүне дазладып зынды. Ол гейимини шейле бир батлы зынды велин, ол стулың үстүнден ашып, махмал тута барып дегди, шол себәпли хем тутының аңырсында адам гөвресиниң судуры эшгәр гөрүнди. Министр дүшегине топулып, сапанчасыны гарбап алды. Ол эпишгәниң өңүне баранда тутының аңырсындан хызматкәр эшикли, элли сапанчалы яш йигит чыкды. Муны гөрүп, министр сапанчасыны ченәп атайҗак боланда, яш йигит гүлди-де:

— Бу нәхили боляр, Монсиньор! Сиз Ванина Вaнинини танамадыңызмы? — дийди.

— Бу самсык оюн нәме болдугы? — дийип, министр гахар-газап билен сорады.

— Гахарланман гүрлешелиң. Озалы билен айтсам, сизиң сапанчаңыз оксуз — дийип, Ванина айтды.

Министр, мунуң хакыкатдан хем шейледигине гөз етирип,

хайран галды. Онсоң ол ички пенжегиниң жүбүсинден гамасыны чыкарды[1].

Ванина мылакатлы — хөкүм эдижи эхенде:

— Отуралың, Монсиньор — дийип, оңа айтды.

Онсоң бүтинлей аркайынлык билен диваның үстүнде отурды.

— Иң болманда, сизиң еке өзүңизми бери? — дийип, министр сорады.

— Хут еке өзүм, ант ичйәрин! — дийип, Ванина айтды.

Министр бу тассыкламаның догрудыгыны барлап гөрмәге алңасады: ол отагың ичине айланып чыкды, хемме ере середишдирди. Онсоң Ванинадан үч әдим узаклыкдакы стулда орнашды.

— Ери, сиз ялы аңлы-башлы хөкүмдарың жаныына каст этмек мениң нәмәме герек? — дийип, Ванина асуда хем мылакатлы айтды. — Сизиң орнуңызда, мегерем, хайсыдыр бир бихепбе, дине өзүни хем өзгелери хеләк эдип билжек гөчгүн келлели адамың гелмеги гаты эхтимал ахыры!

— Онда сизе нәме герек, гыз? — дийип, министр лапыкеч болуп сорады.— Шу келасаң ойнуңызы, мүмкин болдугыча, тизрәк гутармагыңызы хайыш эдйәрин.

— Мениң хәзирки айтжак задымың әхмиети өзүм үчин дәл-де, сиз үчин хас улудыр. — дийип, Ванина мылакатлы әхеңини ташлап, текепбирлик билен айтды. — Миссириллиниң дири галмагыны ислейән адамлар бар; эгер оны атайсалар, шондан соң сиз бирже хепде-де яшамарсыңыз. Мениң үчин онуң ыкбалының пархы ёк; сизиң нәгиле болуп айдышыңыз ялы, мен шу келасаң ойнумы, биринжиден, гөвүн ачмак үчин этмекден чекинмедим. Икинжиден болса, өз жораларымың бириниң хатырасы үчин этдим. Мундан башга-да мен — дийип, Ванина ене-де көшк зенаның эхединде гепләп, сөзүни

[1] Римли прелат, элбетде, ол Малле гозгалаң турузжак болуп сынанышанда, Парижде министр болан дивизия генералының эдиши ялы, гошун корпусына эдерменлерче командирлик эдип билмезди, эмма өз өйүнде шейле аңсатлык билен туссаг этдирмезди. Ол өз кәрдеш ёлдашларының яңсыламасындан горкарды. Өзүни йигренйәндиклерини билйән римли адам мыдама онат ярагланан ягдайда боляр. Автор парижлилер билен римлилериң хәсиетлериндәки хем геплешиклериндәки биртопар бейлеки тапавутлары дүшүндирмеги зерур хасап этмеди. Шол тапавутлары бассыр-юссур этмек хем ислемән, олары батыргай беян этмек зерур дийип хасаплады. Авторың суратландыран римлилери француз болмага мынасып дәлдирлер. (Авторың беллиги.)

довам этдирди. — Якын вагтларда мениң гарындашым болжак, мегерем, өз тиресиниң адыны шөхратландырмага мынасып бир акыллы адама өз хызматымы гөркезмек ислeдим.

Министр шол бада юмшады — Ванинаның гөзеллиги шу өзгеришиң болмагына эп-эсли тәсир эдипди. Монсиньор Катанцарың овадан зенанлара гезек геленде дурнуксыздыгы Римде хеммә мәлимди, Совеллилериң өйүндәки ат мүнйән хызматкәрлериң лыбасыны гейнен, эли сапанчалы Ванина болса дийсең гөзелди; онуң балдырларына сызлашып дуран йүпек жорабы, гырмызы көйнеги ве күмүш зер билен жәхекленен күртекчеси барды.

— Мениң егенимиң гелжекки гелни, сиз хакыкатданам келесаң оюн этдиңиз, мегерем, бу иң соңкыңызам дәл болса герек — дийип, министр кейпи көк әхенде айтды.

— Сиз ялы аңлы-башлы адам бу ойны хеммелерден, айратын хем Ливиодан гизлин саклар дийип тама эдйәрин шейле этмәге хөвеслендирмек үчин мен сизи огшарын, йөне велин, эгер сиз шол карбонариниң — өз жорамын хемаятлык эдйән адамсының ганыны гечсеңиз огшарын.

Гүррүң хут шунуң ялы дегишмерәк әхенде довам эдйәрди. Атлы-абрайлы римли зенанлары шейле гүррүңлерде мөхүм меселелери ара алып маслахатлашмагы кемсиз башардылар. Бу душушыгы эли сапанчалы хайбат атмак билен башлан хем гелжекки княгиня Савеллиниң болуп гечен вака өз гарындашының, рим губернаторының янына диңе гөрме-гөрүше бармагы ялы хәсиет бермеги Ванина кемсиз башарды.

Сәхелче вагт геченден соң болса Катанцара, өзүни горкузандыклары барадакы пикири аркайын ташлап, эгерде ол Миссириллини өлүмден халас этмеги йүрегине дүвсе, оңа нәхили кынчылыкларың душ гелжеги барада эййәм Ванина гүррүң берйәрди. Шол меселе барада гүррүң эдйәркә, ол Ванина билен биле отагда гезмелейәрди; ол бир минутлык аяк чекип, текжеде дуран графини алып хрусталь стакана лимонад гуйды; ичгини агзына элтәйжек боланда, Ванина стаканы онуң элинден алды, бир салым элинде саклады-да, министр тötәнликде болан ялы эдип, оны багың ичине гачырды. Бир минутдан соң, министр чекери ачып, шокаладлы конфет алды, Ванина оны хем элинден алды-да:

— Сересап болуң! Сизиң бу затларыңызың хеммеси зәхерленилги: сизи авы берип өлдүрмекчи болдулар. Мен бол-

сам Савеллилериң машгаласының арасына эли бош бармазялы, өзүмиң гелҗекки гарындашымың гүнәсиниң гечилмегини газандым — дийип гүлүп айтды.

Монсиньор Катанцара хайран галмак билен гелҗекки гарындашына саг бол айтды хем Миссириллиниң җезасының еңиллешдирилҗегине ынам этмек үчин Ванина улы умыт берди.

— Шейлелик билен биз иш барада кесгитли ылалашдык, оны тассыкламак үчин болса ине сизе сылаг — дийип, Ванина айтды-да, оны огшады.

Министр сылагы кабул этди.

— Сизе догрусыны айтсам, мәхрибан Ванина, мениң өзүмем ган дөкүлмегини халамок — дийди.— Мунуң үстесине-де, мегерем сизе гарры гөрүнйән болсамам, мен энтек яш ахыры. Мен, мегерем, шу гүнки дөкүлен ганың масгарачылык тегмили болуп йүзе чыкҗак гүнүне ченли яшасам герек.

Монсиньор Катанцара өз багының дервезесине ченли Ванинаны уградан махалында, гиҗе сагат икиниң җаңы какылыпды.

Бир гүнден соң министр папаның хузурына шейле чекинҗең әдимләп барды велин, бирден кераматлы тагсыр оңа:

— Озалы билен мен сизиң юка йүрекли болмагыңызы алладан ислейәрни — дийди. — Форлили карбонарилериң бириниң суд хөкүми еңледилмәндир, бу барадакы пикир мени гиҗелер уклатмады. Шол адамының җаныны халас этмек герек.

Министр, папаның өңүрденини гөрүп, бир топар гаршылыклары делиллендирип гөркезди, эмма ахыр соны ол хут өз пәхиминиң үндеги боюнча дийип латынча указ язды, папа болса, хемишеки каданы бозуп, оңа өзи гол чекди.

Ванина өз сөйгүлисиниң гүнәсиниң еңиллеңдилмегини газаныш билмегиниң мүмкиндиги, эмма оны зәхерләп өлдүрмәге чалышҗакдыклары барада ойланярды. Папаны указының өң янында Миссирилли Ванинаның дини весьетчиси аббат Кариден деңизчилериң гатадылан чөрежиклери салнан бирнәче пакет билен түрме нахарына эл дегирмезлик барада дуйдурыш алыпды.

Сонра Ванина Форлили карбонарилери Сан-Леоне галасына гечирйәндиклерини билди. Ол хер зат этмели болса-да, чекинмән, Миссирилли билен Читта-Кастеллана этапында

гөрүшмеги йүрегине дүвди. Ванина шол шәхере туссагларың гелмезинден бир гүн өң барды. Шол ерде ол аббат Кари билен душушды. Шол ере ол Ванинадан бирнәче гүн өң барыпды. Аббат Кари түрме гөзегчиси билен геплешип, түрмедәки кичижик ыбадатханада яры гиҗе болян ыбадата гатнашмага Миссириллә ругсат бермәге оны разы этди. Хатда мунданам артык эглишик этди: эгер Миссириллиниң өзи эл-аягыны зынҗырлатмага разы болса, гөзегчи чекилип гапының агзына бармага сөз берди — шейле этсе ол өзүниң җогапкәр болуп саклаян туссагыны гөзүнден сыпдырмаз, йөне оларың гүррүңини хем диңлемез.

Ахыр соңы Ванинаның ыкбалының чөзүлмели гүни хем гелип етди. Ол эййәм эртирден бәри түрме ыбадатханаҗыгының ичинде еке отырды. Шол узак гүнүң довамында нәхили пикирлериң оны толгундурандыгыны ким билйәр? Ол вентаны сатды, йөне, оңа дерек, Пьетроны өлүмден халас этди. Акылы дурланып йүрек хесретинден аз-кем айңалан махалы Пьетро өзи билен биле Италиядан гитмәге разы болар дийип Ванина умыт эдйәрди. Ол диңе мөвч уряң сөйги җошгуны үчин гүнә этди ахыры. Сагат дөрт болды. Ол узакдан гелйән ат тойнакларының сесини эшитди: туссаглары алып гелйән атлы карабинёрларың топары шәхере гирди. Хер бир сес Ванинаның йүрегинде яңланярды. Тиз вагтдан арабаларың тигирлери шакырдады: хөкүм эдиленлери алып гелйәрдилер. Олар түрмәниң өңүндәки кичиҗик мейданчада сакландылар. Ванина ики саны карабинериң Миссириллини еринден галдыранларыны гөрди. Пьетроның еке өзи бир арабадады; дуршуна зынҗыр билен сарaлгы болансоң, ол гымылдап хем билмейәрди.

— Хер ничик болса-да ол дири — дийип, Ванина гөзлерине яш айлап пышырдады — Олар энтек оңа авы бермәндирлер.

Бу агшам онуң үчин түйс гыналма болды. Мәхрабың хол ёкарсында, түрме сакчысының гысганчлык билен яг гуян ялңыз чырасы янярды, онуң өчүгси ышыгы гаранкы ыбадатханаҗыгың ичинде чала йылпылдаярды. Ванина гоңшулыкда ерлешен түрмеде өлүп гиден ортасыр бегзадаларының табытларына гөз айлаярды. Оларың дашдан эдилен хейкеллери оңа гахар-газап билен середйән ялы болуп гөрүнйәрди.

Сес-үйн бир эййәм ятыпды. Ванина ёвуз пикирлере гарк

болуп гарашып отырды. Яры гижәниң жаңы какылды, тиз вагтдан бирхили шыгырды эшидилди, мисли ярыганат учуп гечен ялы болды. Ванина гапдала өврүлип әдим этмекчи болды-да, хушундан гидәйжек-гидәйжек болуп, мәхрап билен аралыкдакы гермевиң үстүне башыны гойберди. Шол пурсатың өзүнде хем онуң өңүнде ики саны адам судуры пейда болды. Олар түрме сакчысы билен эндам-жанына зынжыр оралан Миссириллиди. Түрме сакчысы фонарың гапыкжыгыны ачды-да, ягтысы туссага дүшүп дурар ялы эдип, оны Ванинаның гапдалында, гөзенек гермевиң сүтүнжигиниң үстүнде гойды, онсоң чекилип гапының агзына барды. Түрме сакчысы гиден дессине, Ванина Миссириллиниң үстүне өзүни оклады, оны гужаклап, багрына басды хем зынжырларың совуклач йити гыраңларыны өз тени билен сызды. «Муны ким зынжыра чолады?» — дийип, ол пикир эдйәрди. Гужаклашма бүтинлей шатлыксызды. Онуң ызындан болса Ванинаның йүрегини элхенч агыры парралады: онуң гөвнүне өз эден женаятыны Миссирилли билйән ялы болуп гөрүнди. Пьетро оны совук гаршылады.

— Гадырдан дост — дийип, ахыр соңы Миссирилли сесленди. — Сизиң мени сөениңизе гаты гынанярын. Мен өзүмде сизиң сөйгиңизи газанар ялы хич хили мынасып зат гөремок. Онсоңам, ынаның, бейлеки, хас мукаддес дуйгулара ымтылмагымыз герек. Бир махаллар бизиң гөзлеримизи гамашдыран шу азашмаларымыз бес эделиң. Мен сизиң ярыңыз болуп билмерин. Мениң әхли башлангычларымы мыдама шовсузлык ызарлады йөрди. Белки шу мениң хемише агыр гүнәниң астында боляанлыгымдандыр. Ынха, дуры акыл билен пикир эдип гөрсек, онда нәме үчин шол бетбагтчылыклы гиже мен әхли ёлдашларым билен биле туссаг эдилмедим? Нәме үчин мен ховп абанан пурсатда өз постумы ташлап гитдим? Нәме үчин мениң шол ерде болманлыгым элхенч шүбхеленмелер дөредйәр? Мениң сөеним диңе бир Италияның азатлыгы болмандыр, мениң калбымы башга бир хыжув хем зелелән экен.

Ванина хайран галмакдан яңа өзүни дүрсәп биленокды. Миссирилли гөр нәхили өзгерипдир! Ол ончаклы хорланмандыр, эмма онуң дашкы кешбинден оңа отуз яш дагы берип болжакды. Бу затларың хеммесиниң себәби онуң түрмеде

башдан гечирен эжирлеридир дийип, Ванина пикир этди-де, аглады.

— Вах, түрмечилер маңа сени хорламазлыга сөз берипдилер ахыры — дийип, ол зарынлап айтды.

Өлүмиң шейле якынлыгы яш карбонариниң калбында, Италияның азатлыгына хызмат этмек билен ылалашып билжек хер хили дини дуйгулары ояндырандыгыны ол билмейәрди. Эмма Ванина сөйгүлисиниң дуркындакы шейле улы өзгеришлериң беден азап-хорлукларындан-дәл-де, эйсем ахлакы себәплер болуп гечендигине кем-кемден дүшүнди. Шонуң үчинем онуң иң ёкары дережә етен ялы болуп гөрүнен гам-хесрети хас хем артды.

Миссирилли дымярды. Ванина болса агырыдан яңа демини алып билмейәрди. Миссириллиниң өзи хем бирнеме голгунярды.

— Эгер мен бүтин дүнйәде бирини сөен болсам, ол диңе сиз, Ванина. Эмма, худайың мерхемети билен, мениң өмрүмде диңе бир максат галды, мен я-ха түрмеде өлүп гидерин, я-да Италияның азатлыгы угрундакы гөрешде хеләк боларын.

Ене дымышыклык аралашды. Ванина екеже сөзем болса, гараз бир зат айтжак болуп жан эдйәрди, йөне башаранокды. Миссирилли сөзүниң үстүни етирип:

— Боржун талаплары өрән агыр, достум, йөне велин, олары ерине етирмек аңсат болан болса, онда гахрыманчылыгың өзи нәмеден ыбарат? Сиз мундан бейләк мениң билен душушык тамасын этмежекдигиңизе сөз бериң — дийди. — Онсоң, зынжырларың май беришине гөрә, элини гымылдатды-да, оны Ванина узатмага сынанышды. — Бир вагтлар сизиң үчин гымматлы болан адама сизе пайхаслы маслахат бермәге ругсат эдиң: сизиң атаңыз сизе мынасып йигит тапыпдыр — шоңа эре барың. Оңа ёкуш дегжек ич дөкмелери этмәң, мениң билен бейләк, душушжак болмаң. Шу гүнден биз бири-биримиз үчин кесеки адамлар болалың. Сиз ватаны азат этмек угрундакы ише көп пул харч этдиңиз. Эгер, хачанда болса бир вагт, ватан залымлардан дындырылса, милли эмләкден алып шол пуллары сизе долы гайдып берерлер.

Ванина аңк болуп галды: гүррүңиң бүтин довамында диңе «ватан» сөзүни агзанда Пьетроның назары сәхелче салымлык ягтылып гидйәрди.

Ахырсоңы өзүне буйсанма дуйгусы Ванина көмеге гелди. Ол Миссирилле хич хили жогап бермеди, диңе өз яны билен алып гелен бриллиантларыдыр кичижик игелерини оңа узатды.

— Мен булары кабул этмәге, гачмага сынанышмага борчлы, достум — дийип, ол айтды.— Эмма, сизиң тәзе эден мерхеметликлериңизе гарамаздан, мен мундан бейләк сизи хич вагт гөрмерин — ант ичйәрин! Хош галың, Ванина! Хич вагт маңа хат язмажакдыгыңыза, хич вагт мениң билен душушмажакдыгыңыза сөз бериң. Шу гүнден башлап мен башдан-аяк диңе ватана дегишли. Мен сизиң үчин өлдүм. Хош галың!

— Ёк! — дийип, Ванина янгынлы айтды. — Эглен. Өзүмиң саңа сөйгүм себәпли нәмелер эдендигими сениң билмегиңи ислейәрин.

Ине онсоң Ванина, онуң Сан-Николо галасындан гидип, өзүни легатың элине берен гүнүнден башлап оны халас этжек болуп эден аладаларының хеммесини гүррүң берди. Шу гүррүңини тамамлап, ол:

— Йөне буларың хеммеси сәхелче бир зат-ла! Мен саңа болан сөйгим себәпли хас көпрәгем этдим.

Онсоң өзүниң эден дөнүклиги хакда гүррүң берди.

— Вах, элхенч махлук! — дийип, Пьетро газап билен гыгырды-да, өз зынжырлары билен уруп өлдүрмәге сынанышып, онуң үстүне топулды.

Эгер онуң гыкылыгына түрме сакчысы ылгап гелмедик болса, ол Ванинаны хөкман өлдүрерди. Түрме сакчысы Миссириллини тутуп саклады.

— Ал, элхенч махлук! Мен саңа хич зат үчинем борчлы болмак ислемейәрин! — дийип, Миссирилли гыгырды.

Ол зынжырларының май бершине гөрә, алмазлар билен игежиклери дазладып зыңды-да, чыкып гитди.

Ванинаның халы бүтинлей харап болды. Ол Риме гайдып барды; тиз вагтдан соң газетлер онуң князь Ливио Савелли билен ныкалашяндыгы барада хабар бердилер.